

Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond

Mr. C. H. Goekoop, voorzitter KNOB

droom van een historische werkelijkheid

Voorwoord bij het 90-jarig bestaan van de KNOB

Het einde van de 19de eeuw was voor de monumentenzorg in Nederland nog altijd een zorgelijke periode. Sloop dreigde nog altijd voor belangrijke monumenten als de Bossche Fronten te Maastricht, de Grote Kerk van Schoonhoven, het Reventer te Zwolle en nog vele zaken meer. Dit ondanks de publicatie van de brochure *Holland op zijn Smalst* door Victor De Stuers, waarin hij zich reeds fel keerde tegen de ongebreidelde 19de-eeuwse sloopwoede.

Omstreeks 1874 diende minister Kappeyne een wetsontwerp in, bepalende dat van staatswege niets meer tot instandhouding van monumenten zou worden gedaan en de Tweede Kamer weigerde drie jaar achtereenvolgende jaren voor lopende restauraties ter beschikking te stellen.

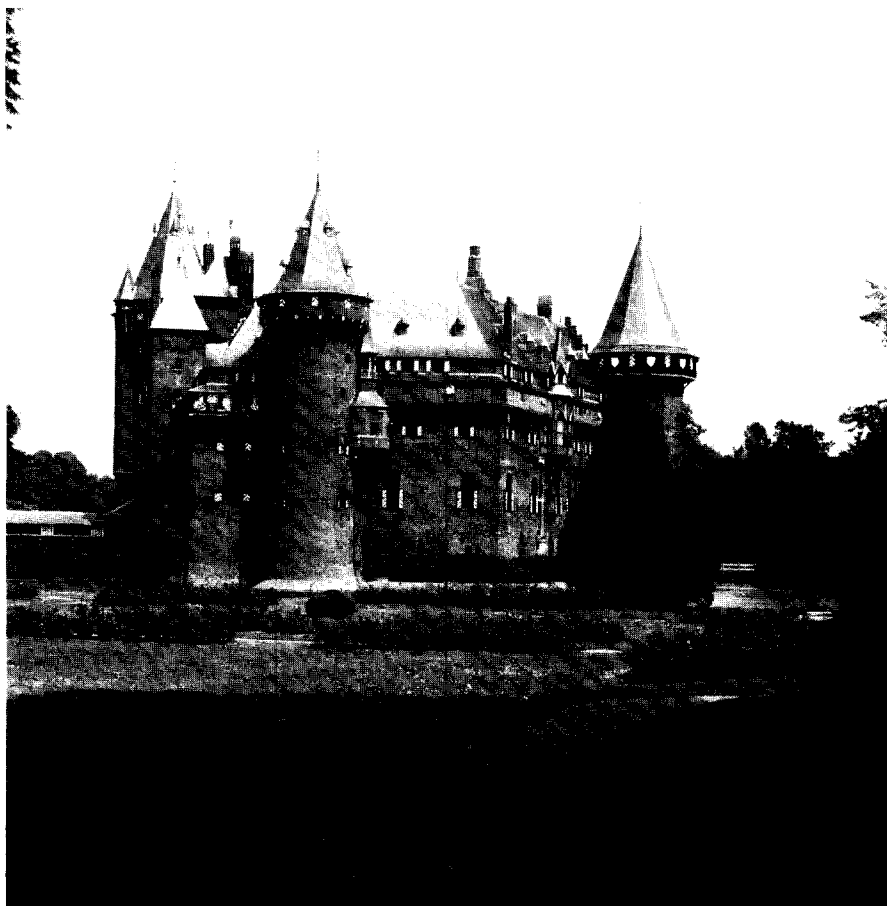
In 1899 richtten negen oudheidkundigen en zeventien verenigingen de Nederlandse Oudheidkundige Bond op, welke op de 15de juli 1899 haar eerste jaarvergadering te Utrecht hield. Na deze oprichtingsvergadering, waarin de architect Cuypers een inleiding hield over de restauratie van het kasteel de Haar, volgde een bezoek aan het kasteel, waarvan de restauratie in 1915 voltooid zou worden.

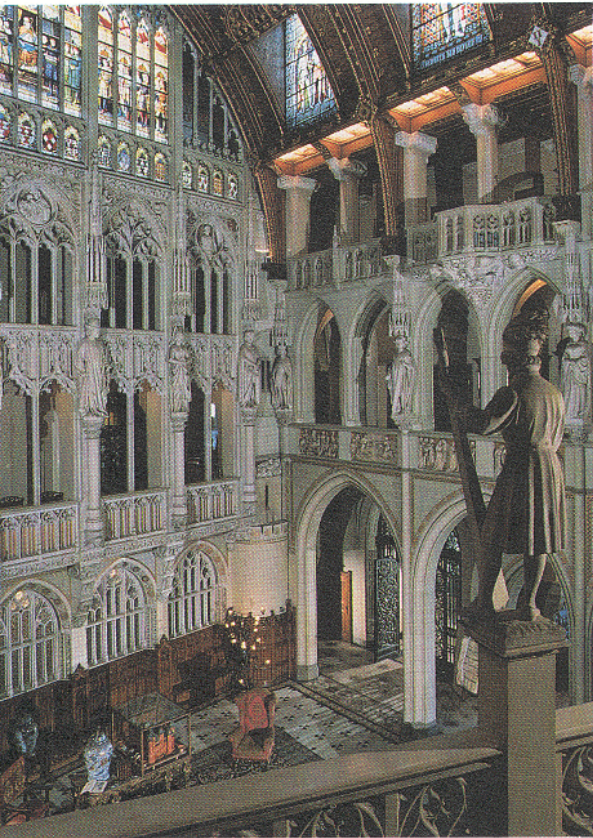
Hiermee benadrukte de NOB haar waardering voor dit project als een voorbeeld van restauratie van een belangrijk oudheidkundig overblijfsel, in feite van een ruïne, waarvan het initiatief was uitgegaan van Baron Etienne Van Zuylen Van Nyevelt.

De Haar was, volgens de huidige maatstaven, geen restauratie maar een droom. Overigens een zeer fraaie droom.

Van Wijck noemt in het *Liber Amicorum* voor Temminck Groll De Haar, daar waar restaureren een consolidatie of hoogstens een verantwoorde reconstructie tot doel heeft, 'de uiterste consequentie van de herschepping, die een nieuwe schepping is'.

Kasteel De Haar te Haarzuilens, gezien vanuit het westen (foto Kasteel De Haar).

Kasteel De Haar, interieur (foto Kasteel De Haar).

Huis De Coninck van Portugael te Utrecht (foto KNOB).

Het was de verwerkelijking van de droom van De Stuers en Cuypers en had alles in zich van de 19de-eeuwse opvattingen van monumentenzorg: het verbeelden van een herinnering aan een roemrijk verleden. Het bleef echter niet slechts bij een mijmering over het verleden. Dank zij de activiteiten van de NOB werd in 1903 de Rijkscommissie voor de inventarisatie van Monumenten ingesteld. Met name Overvoorde, maar ook De Stuers en Kalf werkten bezield aan de realisatie van de droom. In 1910 werd vanuit de NOB het Initiatief-ontwerp tot een wettelijke bescherming van monumenten gedaan. Voorzitter van commissie van dit voorstel was De Stuers, secretaris was Kalf en Overvoorde was lid. Holland bleef smal, want de Monumentenwet werd pas in 1961 aangenomen en nog vele bouwwerken vielen onder de slopershamer.

Vanaf de 20er jaren werden de 19de-eeuwse droombeelden verguisd, ook al hadden zij geleid tot het behoud van vele monumenten als De Haar, het stadhuis van Woerden, het huis De Coninck van Portugael te Utrecht, het Vleeshuis van Utrecht, stadspoorten te Zutphen etc.

In 1917 nam de NOB het initiatief tot de Grondbeginselen en Voorschriften voor het Behoud, de Herstelling en de Uitbreiding van Oude Bouwwerken. In de restauraties kwam vanaf dat ogenblik ook plaats voor eigentijdse stijlelementen van moderne architectuur als nieuwe droom. Stadhuis en Grote Kerk van Schoonhoven zijn de (nu al klassieke) voorbeelden. Het initiatief hiertoe lag vooral bij Kalf. Na 1960 worden ook deze restauraties weer verguisd en worden de regels herzien: consolideren en uitsluitend historisch verantwoord reconstrueren.

In Indonesië werd in 1931, mede op initiatief van de NOB een beschermende Monumentenverordening van kracht en de NOB, later KNOB, publiceerde regelmatig over monumenten overzee in Oost en West.

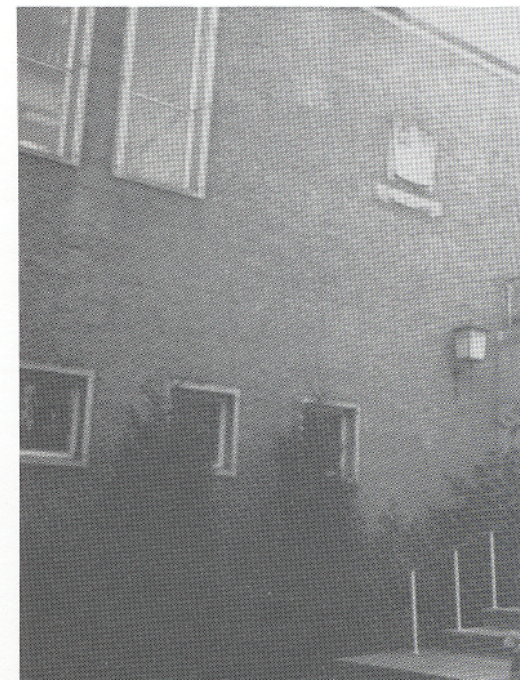
In 1959 werd de Beurs van Berlage met sloop bedreigd. De inmiddels Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond hield haar jaarvergadering in de Beurs en gaf daarmee het belang aan van de jongere monumenten in Nederland. Vooral na 1975, het Monumentenjaar, krijgt ook het oude woonhuis de monumentele waarde die het toekomt.

Inmiddels worden ook de verguisde dromen, zowel die van Cuypers als die van Kalf tot monument verklaard: bij de restauratie van de Grote Kerk van Schoonhoven in 1981 blijft het interieur van ca. 1930 expliciet gehandhaafd en het kasteel De Haar is een van de drukst bezochte monumenten van Nederland. Is het geen middeleeuws monument dan is het zeker een monument van jongere, 19de-eeuwse historiserende bouwkunst. Juist deze bouwkunst, van na 1850, worden met de modernere architectuur door het Monumenten Inventarisatie Project en

Grote Kerk te Schoonhoven (foto KNOB).

Raadhuis Gemeente Lopik, ca. 1955 (foto KNOB).

door gemeentelijke inventarisaties in kaart gebracht.

De droom zet zich voort: wie heeft nooit gedroomd van verre reizen, van treinen, schepen, van rook en stoom? In 1981 worden op initiatief van de KNOB de spoorwegmonumenten geïnventariseerd, waarna de erkenning als monumenten vrij spoedig volgt. De discussie over het historische scheepstype als monument is volop gaande en ook hierin liggen mogelijk initiatieven tot omschrijving en inventarisatie door de KNOB.

Na de oorlog droomde Nederland van een nieuwe toekomst en van de wederopbouw. De eigen architectuur van deze periode, met vaak zeer nationale en traditionele kenmerken is de weerspiegeling ervan. Erkenning en behoud betekenen voor de KNOB eveneens een taak voor de toekomst.

Na 1992 vallen de Europese economische belemmeringen weg. Cultuur heeft reeds eeuwen een internationaal karakter en de KNOB zal met haar 90-jarig jubileum aan dit internationale aspect aandacht besteden en ook aldaar haar taken en mogelijkheden bezien.

De KNOB bestaat 90 jaar. Met de decentralisatie van de monumentenzorg zijn ook de taken van de KNOB weer toegenomen en verzaamd. Het blijven waken voor de kwaliteit van de monumentenzorg als geheel, het geven van voorlichting voor het behoud van zowel onroerende als roerende monumenten, het verzorgen van publicaties middels het gerenoveerde Bulletin, in 1899 begonnen als 'een vliegend blaadje', en middels studiedagen over monumentenzorg, musea en archeologie vanuit een onafhankelijke visie, het zijn alle activiteiten, welke niet mogelijk zouden zijn zonder het ideaal van het behoud en herstel van het cultureel erfgoed.

Urban Heritage Surabaya

Een gaaf stukje stadsarchitectuur aan Jalan Rajawali, de voormalige Heerenstraat in de benedenstad van Surabaya (foto R. Gill).

Door de toenemende druk op steden in ontwikkelingslanden neemt de noodzaak tot behoud van het stedelijk erfgoed aldaar in hoog tempo toe. Met name in Indonesië wordt dit onderkend.

Mede naar aanleiding van deze ontwikkelingen vond in september 1988 het congres Change and Heritage in Indonesian Cities plaats, waarvan het verslag werd gedaan in Bulletin 1989 nr. 1. Als vervolg hierop is in april j.l. een project gestart tot behoud van het stedelijk erfgoed van Surabaya. Tevens wordt bezien hoe binnen de Indonesische context het begrip (architectuur-historisch) Erfgoed vormgegeven kan worden.

In een samenwerkingsverband van de Technische Hogeschool Surabaya en de Werkgroep Restauratie van de faculteit Bouwkunde T.U. Delft is dit project tot stand gekomen en zal het worden uitgewerkt door onderzoek en ontwerp-voorstellen, welke uitgaan van de oorspronkelijke, historisch gegroeide ruimtelijke en architectonische kwaliteit van de stad en haar onderdelen als de kampongs.

Als startprojecten zijn uitgekozen stadsvernieuwing en kampongverbetering

in het gebied van Tunjungan, rehabilitatie van de oud-Nederlandse benedenstad, het zgn. Kota Lama-project, de infrastructuurverbetering van een vijftal kleine kustnederzettingen aan de rand van Surabaya en het Mesjid Ampel-project, welk de restauratie van de 14de-eeuwse Javaanse moskee, in de 19de eeuw in Empire-stijl uitgebreid, en de rehabilitatie van de omliggende kampong inhoudt.

Uitwisseling van kennis en het ontwikkelen van een werkwijze voor stedelijke monumentenzorg in Indonesië zijn de doelstellingen voor de wat langere termijn van deze samenwerking.

